

Наші ювіляри

УДК 902(477.43)(092)

А.Г.Філінюк

До 75-річчя кандидата історичних наук, професора Василя Івановича Якубовського

Розповідається про життя та наукову і громадську діяльність В.І.Якубовського – відомого подільського археолога, дослідника Болохівщини, професора кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Ключові слова: археологія, Болохівська земля, науково-педагогічна діяльність, університет, вертеп.

У пісні йдеться: роки людини – це її багатство. Але ця фраза аж ніяк не стосується Василя Івановича Якубовського. Хоча сімдесят п'ять років доволі вагома дата, свій ювілей В.І.Якубовський відзначає не лише з ними. Без перебільшення, ювіляр від природи душевно багата людина, це – особистість, наділена невідчужною ширістю, невичерпною енергією, непересічними організаторськими здібностями, високою працездатністю, постійною готовністю прийти на допомогу. Ключем і його головною рисою слугує категорії добра та цілеспрямованість у досягненні мети.

У кожної людини в житті є два ключових завдання. По-перше, добиватися того, чого хочеться, про що людина мріє. По-друге, отримувати від своїх досягнень задоволення. Мабуть, Василь Іванович Якубовський може з упевненістю сказати, що ним досягнуто більшість із того, про що він мріяв і чого прагнув й отримував від того благословення задоволення, не раз відчував себе по-справжньому щасливим. Бо ще з шкільних часів добре засвоїв, що в школі життя невстигаючих не залишають на повторний курс.

Свій життєвий шлях Василь Іванович Якубовський розпочав 1 лютого 1940 р. у Мельниці-Подільській, що на Тернопільщині, у родині потомствених хліборобів Ганни та Івана Якубовських [1, арк. 2]. З Господнього благословення формувався як людина і українець у релігійній родині, в якій ревно сповідували любов до Матері, Ісуса Христа й Тараса Шевченка. Набожність, чуйність і любов до ближнього, працелюбність і відданість улюбленій справі

та інші людські добродієвості, які він увібрав з дитинства, гідно несе по життю крізь ось уже повних 75 років.

Переживши страхітливі голодні 1946–1947 рр., Василь Якубовський пішов здобувати загальну освіту в Мельнице-Подільську середню школу, яку закінчив у 1958 р. В шкільні роки захопився музикою. Певний період грав у духовому шкільному оркестрі, а згодом і в Призбручанському етнографічному ансамблі Мельнице-Подільського районного Будинку культури. У його складі з концертною програмою неодноразово виступав у довколишніх селах Призбруччя, і, що найголовніше, – на міжнародному фестивалі молоді в Києві 1957 р. [6, с. 285].

З шкільних років у юнака визріла мрія стати археологом. А її прищепив талановитий місцевий учитель історії, вихованець Коломийської української гімназії та Чернівецького університету Василь Голик, який проводив зі школярами археологічні обстеження багатьох стародавніх поселень. Саме за його порадою юнак В. Якубовський взяв участь в археологічній експедиції Київського історичного музею (нині – Національний музей історії України), яка під керівництвом Оксани Ганіної вивчала скіфське поселення біля с. Іване-Пусте, що неподалік його рідної домівки [7, с. 628]. Перша в його житті археологічна експедиція, що завершилась радісним відчуттям першого творчого пошуку, ствердила його впевненість професійного вибору стати археологом [8, с. 6].

Однак на цьому шляху майбутньому досліднику довелося долати труднощі військової служби. А вже у жовтні 1959 р. Василя Якубовського мобілізували до лав радянської армії. Там воїн не тільки сумлінно виконував всі покладені на воїна обов'язки, а й час від часу, як тільки траплялась найменша нагода, читав художню літературу на історичну тематику. Тому відразу ж після її закінчення у серпні 1962 р., успішно витримавши вступні випробування, став студентом найавторитетнішого тоді історико-філологічного факультету Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Наполегливо здобуваючи професію, майбутній археолог щосезону брав участь у археологічних експедиціях під керівництвом талановитого археолога І. Винокура. На той час стаціонарні розкопки проводилися з метою вивчення старожитностей поселень і могильників черняхівської культури біля в околицях сіл Раковець-Чеснівський, Ружичанка і Бакота. Саме тоді, досліджуючи ранньослов'янські артефакти, майбутній історик набув і закріпив польові навички археолога, які стали йому в пригоді на десятиліття самостійних досліджень [5, с. 6].

Отримавши у 1967 р. диплом учителя історії, української мови та літератури, молодий фахівець із дружиною Зінаїдою Пилипівною Марущак (прізвище до заміжжя), яка на той час здобула фах учителя початкових класів, переїжджає до м. Хмельницький, обійняв посаду старшого наукового працівника обласного краєзнавчого музею. У невеличкому, але високопрофесійному і дружньому колективі В. Якубовський став по-справжньому відомим краєзнавцем і археологом. Очевидно, цьому сприяло, що, працюючи на основній посаді, Василь Іванович офіційно очолював протягом 1970–1978 рр. Слов'яно-

руську археологічну експедицію обласного музею та Хмельницької обласної екскурсійно-туристичної станції. Проведені упродовж 1967–1984 рр. експедиції на території Болохівщини, тематично спрямовувалися на розвідки і стаціонарні археологічні розвідки в багатьох місцях північної частини Хмельниччини. Зокрема, у 1972 р. під його керівництвом проведена розвідка в басейні р.Хомори від с.Ліщани Ізяславського району Хмельницької області до м.Баранівка Житомирської області. У 1975 р. була здійснена наступна розвідка в басейні р.Бужка (ліва притока Південного Бугу) від села Копачівки до смт.Меджибожа, а в 1977 р. експедиція на території басейну р.Вовк (права притока верхів'ї Південного Бугу).

Підкреслимо, що нерідко археологічні експедиції Василя Якубовського носили розвідувально-рятивний характер, особливо це стосувалося болохівських городищ біля населених пунктів Берегелі і Копистина, що у межах річчї верхів'їв Південного Бугу і Случа, Михнова і Тихомля, які розташовані в басейні верхньої течії р.Горинь, Старого Острополя і Пасічної у верхів'ї р. Случ та ін.

У 1968–1972 рр., В.Якубовський організував систематичні дослідження на території болохівського укріпленого центру поблизу с.Городище на Деражнянщині. Найбільш знаменним з-поміж п'яти польових сезонів стало літо 1970 р., коли пощастило відкрити речовий скарб із 206 предметів. Він представляв собою комплекс срібних, позолочених і золотих прикрас XII–XIII ст., який належав феодальній родині із династії чернігівських Ольговичів [11, с. 87–104]. Знахідка скарбу стала надзвичайно рідкісним, проте винятково цінним науковим відкриттям. Свідченням цього стали повідомлення на шпальтах престижного науково-популярного журналу “Україна” [3, с. 16–17] і “Робітничої газети” і обласної молодіжки “Корчагінець”. Щоправда, найважливішою стала увага до скарбу з боку двох редакцій академічних видавництв “Українського Радянського Енциклопедичного Словника” (К., 1986) та альбому “Мистецтво Київської Русі” (К., 1989) [21], котрі оприлюднили про нього короткі нариси, супроводжуючи тексти ілюстраціями.

Аналіз археологічних матеріалів, виявлених на території городища у 1968–1972 рр., дозволили В.Якубовському встановити місце розташування руїн, де колись розташовувалося болохівське літописне м.Божськ. Ці обґрунтування дослідник висвітлює у статті “Пошуки мертвого міста” в журналі “Жовтень” (Львів, 1972) [17], навівши переконливі аргументи про те, що руїни м.Божська, у назві якого зберігається глибоке ономастичне коріння, знаходяться саме на р.Згар, поблизу с.Городище Деражнянського району Хмельницької області [11, с. 99–106]. Принагідно, підкреслити, що умісцєвлення Божська на р.Згар поблизу с.Городище визнане археологічною наукою як узasadнене відкриття, оперте на ґрунтовну джерельну базу. Одним із тих, хто приєднався до погляду тоді ще малознаного молодого археолога, є відомий український дослідник І.С.Винокур. В одній із карт його монографії “Історія лісостепового Побужжя” (Одеса, 1985) літописне м.Божськ подано саме біля с.Городище, котрі знаходяться у верхів'ї р.Згар [2, с. 107–108].

Пізніше В.Якубовський обґрунтував тезу про те, що ця територія була частиною Київської землі, з якою наприкінці XII ст. у київського центру ослабли зв'язки. На думку історика, саме в цей час виникає Болохівська держава [19, с. 105, 110]. Щоправда, за оцінкою професора О.Головка, остання думка не може бути прийнятою, оскільки Болохівський ареал не мав чітких ознак державності і постійно знаходився в залежності або від Галичини, або (пізніше) від монголів. У своїй кандидатській дисертації В.Якубовський зазначив, що на Згарському городищі були знайдені гербові знаки чернігівських Ольговичів, що дало йому підставу стверджувати походження болохівських князів з Чернігівської землі [14, с. 12]. Проте ці знахідки не можуть бути прямою вказівкою про походження болохівських князів від Ольговичів. Скоріше, це свідчило про якийсь вплив Чернігівського князівства в першій половині XIII ст. на Болохівський ареал.

У 1973–1984 та 1989 рр. В.Якубовський провів стаціонарні розкопки на території болохівського м.Городця, руїни якого знаходяться навпроти с.Теліженці Старосинявського району Хмельницької області [19, с. 72-74]. В ході експедицій на місці руїн виявленого міста вивчено залишки фортифікаційних споруд, сліди житлово-ремісничо-господарських комплексів XII–XIII ст., а також зібрано великий речовий інвентар, зокрема неушкоджені фрагментовані форми гончарного посуду, металеві вироби, значну кількість зерново-технічних культур. Серед речового інвентарю на особливу увагу заслуговують два речові скарби з житлово-господарських комплексів, виявлені в 1973 і 1978 рр. Знахідки та непоховані рештки цивільних і військових людей навіки залишилися у згарищах будівель цього міста, зруйнованого в другій половині XIII ст.

На хмельницький період життя припала активна співпраця В.Якубовського з редакційними колективами газет Хмельниччини “Корчагінець”, “Колос”, “Радянське Поділля”. Завдяки цьому на їх шпальтах молодий археолог помістив чимало кореспонденцій про цікаві наукові дослідження, творчі здобутки вчених-подолян та інші краснзавчі матеріали. Водночас цей період пов'язаний з аналізом і теоретичним осмисленням матеріалів, здобутих під час досліджень болохівських поселень. Наприкінці його, починаючи з 1979 р., розпочалась напружена праця зі складання кандидатських екзаменів та написання кандидатської дисертації на тему “Давньоруські пам'ятки XII–XIII ст. верхів'їв річок Південного Бугу і Случа”, яку він підготував під науковим керівництвом академіка України П.Толочка та успішно захистив 15 травня 1984 р. на засіданні спеціалізованої ради Інституту археології АН України.

Підкреслимо, що робота виконана на важливу і актуальну тему, а те, що вона вперше в українській історіографії опирається на вивченні старожитностей майже 100 пам'яток XII–XIII ст. В ній учений аргументовано довів, що Болохівщина була заселена русинами, матеріальна і духовна культура яких розвивалася у спільному історико-культурному руслі життя давньоруського народу, рішуче відкинувши антинаукові версії щодо румунського походження болохівського населення.

На початку серпня 1984 р., після 9-ти років роботи на посаді завідувача відділом обласного краєзнавчого музею, В.Якубовський повертається на запрошення ректора Кам'янець-Подільського педагогічного інституту в свою альма-матір, зайнявши вакантну посаду старшого викладача кафедри історії СРСР та УРСР. З цього часу розпочався найдовший і найбільш плідний в усіх відношеннях період життєдіяльності Василя Івановича.

Згодом, узв'язку із реорганізацією кафедри історії СРСР і УРСР, рішенням Вченої ради вишу від 13 жовтня 1990 р. став старшим викладачем новоствореної кафедри історії України. Наприкінці лютого 1992 р. його обрали на доцентом кафедри. Через 3 роки, 30 листопада 1995 р., Василь Іванович здобув вчене звання доцента [9, с. 9].

За час науково-педагогічної діяльності професор показав себе сумлінним, високопрофесійним викладачем, забезпечуючи читання курсів з історії України та археології України, музеєзнавства – на історичному факультеті і факультеті української філології і журналістики. Навчальні заняття проводить на високому рівні, регулярно впроваджуючи у навчальний процес нові форми роботи зі студентами. Керує написанням курсових, дипломних і магістерських робіт. За його участю у вузі здійснюється організація і проведення педагогічних і археологічних практик.

Знання української культури та певна музична підготовка, яку В.Якубовський отримав ще в юності, дозволила йому взятися за організацію студентської вокально-етнографічної групи “Відродження”, незмінним художнім керівником і виконавцем якої він є з 1992 р. Групу складають 14-18 студентів I-V курсів історичного та педагогічного факультетів. Щорічно, у січнево-різдвяні свята, колектив групи “Відродження” здійснює вертепне турне по оселях кам'ячан та Кам'янець-Подільського району [13, с. 6]. Радо й урочисто зустрічають аматорів жителі краю, бо цей колектив несе у кожную хату піднесений святковий настрій і прадідівські вертепні сцени.

Поряд з освітньо-педагогічною та пропагандистською діяльністю, яка припадає на кам'янецький період, Василь Іванович багато і наполегливо працює на ниві наук.

В результаті з'явилася низка наукових праць, які щорічно він публікує у таких авторитетних наукових виданнях, як “Археологія” (ІА НАН України), “Український історичний журнал” та інші. Він був учасником багатьох наукових конференцій регіонального і міжнародного рівнів. Крім того, Василь Іванович брав участь у міжнародних наукових семінарах та Міжнародному науковому конгресі українських істориків, який відбувся у вересні 2003 р.

Етапною у науковій роботі В.І.Якубовського стала монографія “Скарби Болохівської землі”, опублікована в 2001 р. у видавництві “Медобори” [19]. Після цього було друге, доповнене видання цієї монографії, оприлюднене у 2003 р. [20].

В обох працях проаналізовано матеріали, які походять з болохівських поселень зроблено історичний нарис Болохівської землі, вперше введено у науко-

вий обіг разом практично всі матеріали речових скарбів (24 комплекси) означеного регіону. Разом з тим, у працях зроблено спробу розглянути прикраси скарбів історико-культурному контексті. Тобто, йдеться про історичні події пов'язані з прихованням комплексів прикрас, про деякі аспекти матеріальної культури тих поселень, в яких знайдено скарби, про культурні паралелі виготовлення аналогічних прикрас та про питому вагу і місце скарбів у прикладному мистецтві Давньоукраїнської держави. Завдяки оригінальній структурі, прекрасним ілюстраціям, третина з яких виконано в кольорі, та ще новизні матеріалів, глибокому їх аналізу вказані праці одержали високу оцінку з боку наукової громадськості не лише в Україні, але й в Росії. До речі друге видання монографії В.І.Якубовського було допущене до участі в конкурсі на кращу книгу нової доби в рамках четвертої Київської міжнародної спеціалізованої виставки-ярмарки “Книжковий сад 2004” (19-22 травня 2004 р.) В номінації “На тлі епохи”. За підсумками виставки підприємець Мирослав Мошак відзначений дипломом, а монографія “Скарби Болохівської землі” впродовж 2004 р. здобула право експонуватися на постійно діючій виставці Державного комітету радіо і телебачення України [20].

Науковий доробок подільського дослідника складає на даний час понад 100 праць [9, с. 47]. Серед них дві індивідуальні монографії, названі вище, а також колективні монографії “Літописний Губин XII–XIII ст.Болохівська земля” [15], “Довідник з археології України. Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області” [4], видання “Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник” [10]. Серед інших праць значний обсяг важливого матеріалу подається у статтях “Деякі історіографічні проблеми історії Болохівської землі” (2003) [12], “Про деякі види озброєння із розкопок Болохівських городищ” [18], “Планіграфія і фортифікаційні споруди городищ історичної Болохівської землі” [16] та ін. В.Якубовський, невтомний дослідник старожитностей, ветеран когорти подільських археологів, не зупиняється на досягнутому. Він продовжує працювати, активно здійснюючи навчально-педагогічну та науково-дослідну роботу. Зокрема, він є співкерівником археологічної експедиції, яка досліджує руїни літописного городища м.Губин в однойменному селі Старокосянтинівського району на Хмельниччині. Звідти уже надійшов великий інвентар, в тому числі п'ять речових скарбів. У непосидючого археолога, крім того, є ще декілька цікавих наукових проектів, серед них і написання докторської дисертації “Історія і культура Болохівської землі”.

Плани і проекти В.Якубовського можна вважати реальними. Адже у нього багаторічний досвід дослідницької роботи в галузі археології, солідний науковий доробок, схвалений і належно оцінений широкою науковою громадськістю, підтримка і допомога з боку керівництва університету, колективу історичного факультету. А ще його велика радість і надійна опора – це його родина. Пролетіли швидкоплинні роки, дочки Алла і Леся виростили, успішно закінчили навчання у середній школі, здобули вищу освіту, створили власні сім'ї (обидві одружилися з військовими). Василь Іванович з дружиною Зіною Пилипівною

радіють внукам Олексію і Станіславу, турбуються про них, дбають, аби вирости вони порядними і корисними для людей, для нашої України. А внуки разом зі своїми батьками поважають і шанують бабусю і дідуся.

Поважний вік і щедрий ужинок багатолітньої праці професора кафедри історії України Василя Якубовського – це яскравий, колоритний, самобутній портрет великої Людини. Тому немає жодних підстав дивитися на минуле з сумом. Оптимізм і надія – кращі лікарі. Життя – прекрасне. А найкраща винагорода за роботу, це можливість робити ще більше ради сім'ї, дітей, онуків, Батьківщини. Тож, нехай доля дарує вельмишановному ювіляру зорепади здоров'я, невичерпну енергію та насагу! Хай і далі квітне барвистими кольорами сад Ваших мрій, задумів і планів! Від душі зичимо Вам щедрих трудових ужинок, успіхів і досягнень!

Список використаних джерел і літератури

1. Якубовський Василь Іванович: особова справа // Архів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, ф. 302, оп. 4, 14 арк.

2. Винокур, І. С. Історія лісостепового Подністров'я та Південного Побужжя від кам'яного віку до середньовіччя / І. С. Винокур. – Одеса: Вища школа, 1985. – 128 с.

3. Ганченко, І. Скарби древнього Божька / І. Ганченко // Україна. – 1978. – № 8. – С. 16-17.

4. Довідник з археології України: Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області / Упоряд.: І. С. Винокур, А. Ф. Гуцал, С. І. Пеняк, Б. О. Тимошук, В. І. Якубовський. – К.: Наук. думка, 1984. – 222 с.

5. За покликом серця: До 75-річчя від дня народження професора історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка В.І.Якубовського / Упоряд., авт вст. ст. А. Г. Філінюк; відп. за вип. О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський: ТОВ “Друкарня Рута”, 2015. – 106 с.

6. Семенчук, С. О. В.І.Якубовський – дослідник Болохівської землі / С. О. Семенчук // Стародавній Межибіж в історико-культурній спадщині України: Науковий вісник з проблем регіональної історії та пам'яткознавства (Науковий вісник “Межибіж”. – 1'2013). – Хмельницький: ПРД, 2013. – Ч. 2. – С. 285-294.

7. Суровий, А. Ф. Василь Іванович Якубовський / А. Ф. Суровий // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський: Оіоно, 2005. – Т. 2. – С. 627-635.

8. Філінюк, А. Г. За покликом серця (До 75-ліття від дня народження професора Василя Івановича Якубовського) / А. Г. Філінюк // За покликом серця: До 75-річчя від дня народження професора історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка В.І.Якубовського. – Кам'янець-Подільський: ТОВ “Друкарня Рута”, 2015. – С. 5-21.

9. Філінюк, А. Г. У пошуках нової якості історичної освіти та історичної правди: до 20-річчя створення кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Анатолій Філінюк. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 68 с.

10. Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник / А. Ф. Гуцал, В. І. Якубовський, І. Р. Михальчишин. – Чернівці: РВК “Деснянська правда” 2011. – 176 с.
11. Якубовський, В. І. Давньоруський скарб із с.Городище Хмельницької області / В. І. Якубовський // Археологія. – 1975. – № 16. – С. 87-104.
12. Якубовський, В. І. Деякі історіографічні проблеми історії Болохівської землі / В. І. Якубовський // Студії з архівної справи та документознавства. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 10. – С. 46-52.
13. Якубовський, В. І. Дороги гурту “Відродження”: науково-етнологічне видання / В. І. Якубовський. – Кам’янець-Подільський: ПП “Медобори-2006”, 2013. – 72 с.
14. Якубовский, В. И. Древнерусские памятники XII–XIII вв. верховьев рек Южного Буга и Случи: автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. ист. наук.: спец. 07.00.06 “Археология” / В. И. Якубовский. – К., 1984. – 23 с.
15. Винокур, І. С. Літописний Губин XII–XIII ст. Болохівська земля: за матеріалами археол. дослідж. 1997–2003 рр.: До 800-річчя Губина / Винокур І. С., Журко О. І., Мегей В. П., В. І. Якубовський. – К.; Кам’янець-Подільський, Хмельницький, Старокосянтинів, 2004. – 206 с.
16. Якубовський, В. І. Планіграфія і фортифікаційні споруди городищ історичної Болохівської землі / В. І. Якубовський, А. В. Шабаліна // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2003. – Вип. VII. – С. 43-49.
17. Якубовський В. І. Пошуки мертвого міста / В. І. Якубовський // Жовтень. – 1971. – № 12. – С. 99-106.
18. Якубовський, В. І. Про деякі види озброєння із розкопок Болохівських городищ / В. І. Якубовський // Наукові праці Кам’янець-Подільського державного університету: Історичні науки. – Кам’янець-Подільський: Оіюм, 2004. – Т. 12. – С. 62-69.
19. Якубовський, В. І. Скарби Болохівської землі / В. І. Якубовський. – Кам’янець-Подільський: Медобори, 2001. – 144 с.
20. Якубовський В. І. Скарби Болохівської землі / В. І. Якубовський. – вид. 2-ге доп. – Кам’янець-Подільський: Медобори, 2003. – 158 с.
21. Якубовський, В. І. Фамільні цінності болохівських князів / В. І. Якубовський // Мистецтво України. Енциклопедія в 5 т. – Т. 1: А-В / Редкол.: Кудрицький А. В. (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1991. – 400 с.

Anatoly Filinyuk

**Devoted to the 75-anniversary of candidate of the historical sciences,
professor Vasyl Ivanovych Yakubovsky**

It tells about life, scientific and social activity of V.I. Yakubovsky – famous archaeologist of Podillya, researcher of Bolohivshchyna, professor of department of the history of Ukraine of the Kam’yanets-Podilsky State University by Ivan Ogienko.

Key words: archeology, the Bolohivska land, research and educational activity, university, nativity.

Одержано 15 червня 2015 року